

TEMEL FRANSIZCADA ZAMAN — Anlam Çözümlemesi —

1.1. “Dünya konusunda her türlü bilginin en azından üç etkenin işlevi olduğu söylenebilir : Dünyanın kendisi (uzam), onu ele alan özne (belli biri) ve her ikisinin de yer aldığı zaman (belli bir an)”¹

Hangi türden olursa olsun, bir anlam evrenini oluşturan temel ulamlardır söz konusu edilen uzam/kişi/zaman üçlüsü. Her bildirişim eylemini oluşturan temel öğelerdir.

1.2. Konuşucu hangi türden olursa olsun, bildirişim kurarken uzamsal ve zamansal yerlemlerle sözcüğünü belirgin kılar. Sözcüde yer alan bu öğeler anlamı yansıtıcı bir işlev üstlenir. “Gösterici” diye adlandırılan bu öğeleri şöyle tanımlayabiliriz : “Bir sözcüyle ilgili durum ya da bağlama, sözcüğün üretildiği süre dilimine (eylemin zaman ve görünüşü), konuşan bireyle (kipleştirme) dinleyiciye gönderme yapan, somut bir düz anlam içermeyen, göndergesi değişken olan ve ancak durum ve bağlamla ilişkili olarak yorumlanabilen her türlü dilsel öğe”².

“Ahmet burada” tümcesini ele alalım. “Burada” göstericisi, eğer konuşucunun kimliği ve konumu bilinmiyorsa, açıklayıcı bir nitelik taşımaz. “Burada” belirteci “konuşucuya yakınlık” belirtir. Bu öğenin anlamı ancak sözcüleme eylemi içinde belirginleşir. Oysa “kedi” göstergesi, belirli bir sözcüleme eyleminden soyutlanmış olarak, güçlü bir göndergeler dizgesine bağlanabilir³.

- 1) T. Yücel, *Anlatı Yerlemleri*, Ada Yayınları, İstanbul, 1979, s. 11.
- 2) B. Vardar (yönetiminde), *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 1980, s. 89.
- 3) D. Maingueneau, “Embrayeurs et repérages spatio-temporels”, *Le Français dans le Monde*, Hachette - Paris, avril 1981, No: 160, s. 22-28.

2.1. Amacımız Temel Fransızca'da "*zaman*" ulamını oluşturan öğelerin ayırıcı özelliklerinden yararlanarak anlamsal yapısını ortaya çıkarmak.

3.1. İlk aşamada zamanın bölümlenmesi ve ölçülmesine ilişkin sözcükleri saptadık. Bu sözcükler ardışık bir düzen sunuyor, birbirlerine oranla tanımlanabiliyor. "seconde (saniye), minute (dakika), heure (saat), jour (gün), (lundi, mardi, mercredi, jeudi, vendredi, samedi, dimanche - pazartesi, pazar), semaine (hafta) quinzaine (onbeş gün), mois (ay), (janvier, février, mars, avril, mai, juin, juillet, août, septembre, octobre, novembre, décembre - ocak, aralık), saison (mevsim), été (yaz), automne (sonbahar), hiver (kış), printemps (ilkbahar), an (yıl), siècle (yüzyıl)". Gün, ay ve mevsim adları arasındaki ilişki *çevrimsel* (cyclique) bir karşıtlık oluşturur. Lyons'un⁴ saptadığı karşıtlıklardan biri olan çevrimsel karşıtlık çokögelidir ve *sıralı* (sérielle) karşıtlıktan ayrılır. Sıralı karşıtlıkta iki uç öge vardır ve diğer öğeler bunlara göre değer kazanır. Örneğin "*chaud* (sıcak) / *tiède* (ılık) / *frais* (serin) / *froid* (soğuk)" karşıtlığında "*chaud* / *froid*" iki uç ögeyi oluşturur. Çevrimsel karşıtlıkta ise uç öge yoktur ve her öge değerini arasında yer aldığı iki öğeden (önceki ve sonraki) alır, ardışık bir düzene bağlanır.

3.2. Ayrıca bu alanda yer alan kimi sözcükleri şu karşıtlıkla tanımlayabiliriz :

sürerlik (durativité) / *sürmezlik* (ponctualité)

année / an

journée / jour

matinée / matin

soirée / soir

3.3. Yine bu alana giren kimi öğeleri (türevler) de bağlandıkları öğelerle açıklayabiliriz: *horaire* - heure, *hebdomadaire* - semaine, *mensuel* - mois, *annuel* - an.

"*Jour*" (1. gün. 2. gündüz) sözcüğü birinci anlamıyla "*nuît*"

4) J. Lyons, *Éléments de Sémantique*, Larousse, Paris, 1978, s. 234-235.

(gece)yi de içerir ve 24 saatlik bir süre belirtir, ikinci anlamıyla ise "nuit"ye karşıttır :

jour 1. = jour + nuit jour 2./nuit

"*Jour*" sözcüğü ayrıca şu öğeleri de içerir : "*matin (matinée)*, *midi*, *après - midi*, *soir (soirée)*, *nuit*, *minuit*." Bu öğelerde de çevrimsel bir karşıtlık bağıntısı vardır.

3.4. Zaman ölçümünde kullanılan aygıtlar ve bunlara bağlanan öğeler de bir alt - alan oluşturur. Bu öğeler arasındaki dizimsel (*horloger - réparer - montre*, *pendule - sonner - midi*, vb.) ve dizisel (*montre/pendule/horloge/réveil*, *avancer/retarder*, *midi/minuit*, vb.) bağıntılar şöyle gösterilebilir :

	<i>montre</i> (kol saati)			
	<i>horloge</i> (meydan saati)	<i>sonner</i>	<i>avancer</i>	
Horloger	<i>réparer</i>	<i>pendule</i> (duvar saati)	(çalmak)	(ileri gitmek)
(saatçi)	(Tamir etmek)	<i>réveil</i> (çalar saat)	<i>retarder</i>	(kürmek)
				(geri kalmak)

	<i>heure</i> (saat)	<i>midi</i>	<i>minute</i> (dakika)
		(ögle)	
		<i>minuit</i>	<i>quart</i> (çeyrek)
		(gece yarısı)	<i>demi</i> (buçuk)

4.1. Kesintisiz, soyut bir kavram olan "*temps*" (zaman) "*durée*" (süre)lerden oluşur. Zaman kavramı içinde temel bir karşıtlık vardır :

	<i>sürerlik</i>	/	<i>sürmezlik</i>	
	(durativité)		(ponctualité)	
	<i>durée</i> (süre)	/	<i>date</i> (tarih, belli bir an)	
	<i>combien de temps?</i>		<i>quand?</i>	
	(ne kadar zaman)		(ne zaman?)	
	de jusqu'à		(belirli)	/ (belirsiz)
(geçmiş)	(şimdiki zaman)	(gelecek)	à, en	/ vers
depuis	pendant	dans		un beau jour
il y a	durant			n'importe quand
	en			
mettre, durer, passer	/			avoir lieu, arriver, se passer

4.2. Süre kavramı içeren kimi ögeler de *uzunluk/kısalık* karşıtlığıyla belirlenebilir.

<i>espace</i>		<i>de temps</i> (süre)
<i>intervalle</i>	/	<i>kısalık</i>
<i>uzunluk</i>		moment, instant
<i>époque, période</i>		court, bref, peu de temps
long, longueur, longtemps		raccourcir
prolonger		

Ayrıca “kısalık + çabukluk” anlambirimcilikleri şu ögeleri açıklar : “*soudain, soudainement, tout à coup, tout d'un coup*”.

4.3. Ele aldığımız temel karşıtlıktan (sürerlik/sürmezlik) yararlanarak başka bir alt - alan oluşturabiliriz :

<i>commencer</i> /	<i>continuer</i> //	<i>cesser</i> //	<i>recommencer</i> /
(başlamak)	(sürmek)	(durmak)	(yeniden
commencement	durer	arrêter	başlamak)
début	poursuivre	interrompre	reprendre
débuter	encore, toujours /	ne plus	
se mettre à			
	<i>finir</i>		
	(bitmek)		
	terminer, achever		
	conclure, fin, finalement		
	bout, terme.		

Bu alt - alandaki ögelerden “continuer” *sürerlik*, “commencer”, “cesser”, “recommencer” ve “finir” ise *sürmezlik* anlambirimciliğini içerir.

5.1. Konuşucu bildirişim eyleminde zaman yerlemlerini bir gönderme noktasına göre kullanır. Bu gönderme noktası “*şimdiki zaman*” (konuşucunun bildirişim kurduğu an) ya da “*başka bir zaman*” (geçmiş ya da gelecek) olabilir. Gönderme noktasıyla sözcemele anı ayrı olduğunda ise *görece zaman*’dan söz edilir. Her iki durumda da gönderme noktasına oranla belirlenen bir “geçmiş”, bir de “gelecek” her bildirişim eyleminde zamanı belirler.

5.2. *Salt Zaman*

passé (geçmiş)	/	présent (şimdiki zaman)	/	futur (gelecek)
jadis, une fois		actuel		
autrefois		contemporain		avenir
il y a, hier		maintenant		
ancien, antique		nouveau, moderne		
vieux		aujourd'hui		dans, demain

Ayrıca kimi sözcükleri de *yakın geçmiş / yakın gelecek* karşılığıyla açıklayabiliriz :

<i>passé récent</i> (yakın geçmiş)	/	<i>futur proche</i> (yakın gelecek)
venir de faire		aller faire
précédent, dernier		prochain, suivant
récent, récemment		bientôt, aussitôt
tout à l'heure		tout à l'heure

5.3. *Görèce Zaman :*

<i>avant</i> (önce)	/	<i>pendant</i> (sırasında)	/	<i>après</i> (sonra)
d'abord				ensuite
		lors de		
		en même temps		
veille		ce jour-là		lendemain
tôt		à temps		tard
avance, avancer		à l'heure		retard, retarder, tarder
		exact, régulier		remettre, manquer
précéder				succéder, suivre

6.1. Zaman içinde "yinelenme" bildiren sözcükler de bir alt-alan oluştururlar. Bu alt-alanda yer alan sözcükler *toujours* (her zaman) / *jamais* (hiçbir zaman) karşılığıyla belirlenebilir :

<i>toujours</i> (her zaman)	/	<i>souvent</i> (sık sık)	/	<i>quelquefois</i> (ara sıra)	/	<i>rarement</i> (seyrek)	/	<i>jamais</i> (hiçbir zaman)
tout le temps		fréquent		parfois		rare		
		fréquemment		tantôt				
		la plupart du		des fois				
		temps		de temps en				
				temps				

RÉSUMÉ

Dans cet article E. Öztokat étudie la structure sémantique des éléments lexicaux qui constituent le champ lexical du "temps" dans le *Dictionnaire fondamental de la langue française* de G. Gougenheim.

L'auteur souligne l'importance des déictiques temporels dans un acte de communication. Procédant à une analyse sémique, il relève les lexèmes qui dénotent la division et la mesure du temps (seconde, minute, heure, jour, etc.) et il les considère comme faisant partie d'un ensemble cyclique dans lequel les éléments sont ordonnés en termes de successivité.

E.Ö., en se servant des oppositions durativité/punctualité, long/court, temps absolu/temps relatif, etc. et du sème "répétition" constitue des sous-champs autour de ces axes sémantiques.
